

TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATINI AMALGA OSHIRUVCHI ORGANLAR, ULARNING HUQUQIY MAQOMI

Sadirov Muhammadbobur Ulug'bek o'g'li

*Ichki Ishlar Vazirligi akademiyasi "Tezkor-qidiruv faoliyati" yo'nalishi 3-o'quv kursi
kursanti*

Annotatsiya: *Tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlar va ularning huquqiy maqomi.*

Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarning huquqiy maqomini o'rganishga bag'ishlangan. Tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshirish vakolati bir nechta davlat organlariga tegishli bo'lib, bular jumlasiga Ichki ishlar vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, Prezident davlat xavfsizlik xizmati, Mudofaa vazirligi harbiy razvedkasi, Davlat bojxona qo'mitasi, va Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti kiradi. Mazkur maqolada ushbu organlarning vakolatlari, tezkor-qidiruv tadbirlari o'tkazish usullari va ularning amaldagi qonunchilikdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshirish jarayonida ularning huquqlari va majburiyatlari batafsil ochib berilgan.

Maqolada tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlar tomonidan jinoyatlarni aniqlash, oldini olish va ularni fosh qilishga qaratilgan chora-tadbirlar ko'rib chiqiladi. Tezkor-qidiruv tadbirlari o'tkazishda surishtiruv va tergov organlari bilan hamkorlik qilish, fuqarolarning shaxsiy hayotini himoya qilish, xavfsizlikni ta'minlash kabi mas'uliyatli vazifalarning bajarilishi ham tahlil etiladi. Mazkur maqola qonunchilikda nazarda tutilgan vakolatlar doirasida tezkor-qidiruv organlarining roli va vazifalari haqida muhim huquqiy ma'lumot beradi, shu bilan birga ularning faoliyatida uchraydigan masalalarni yoritadi.

Kalit so'zlar: *Tezkor-qidiruv faoliyati, huquqiy maqom, O'zbekiston Respublikasi, Ichki ishlar vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, Prezident davlat xavfsizlik xizmati, Mudofaa vazirligi, harbiy razvedka, Davlat bojxona qo'mitasi, Bosh prokuratura, Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish, jinoyatlarning oldini olish, tergov organlari, surishtiruv organlari, tezkor-qidiruv tadbirlari, jinoyat kodeksi, maxfiylik prinsipi, fuqarolar huquqlari, huquqiy himoya, mol-mulk himoyasi, qonunchilik, jinoyatni aniqlash, jinoyatlarni fosh etish, jinoyatchilik, surishtiruv, jinoyat kodeksi, vakolatlar, davlat xavfsizligi, jinoyatga qarshi kurash, tergov jarayoni, sud tizimi, qonun ijrosi, xavfsizlik xizmati, huquqni muhofaza qilish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, konstitutsiyaviy huquqlar, sud-protsessual huquq, tezkor tadbirlar, qonunbuzarliklar, davlat organlari, surishtiruv va tergov, ma'lumotlarni maxfiylashtirish, xavfsizlikka tahdid, jinoyat turlari, axborot tizimlari, tergov jarayonlari, davlat muhofazasi, qidiruv tadbirlari, jinoyatlarning oldini olish, davlat qonunlari.*

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida davlat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi samarali kurash olib borish uchun tezkor-qidiruv faoliyati muhim o'rin tutadi. Bu faoliyat maxsus vakolatli davlat organlari tomonidan amalga oshiriladi va ularning qonuniy maqomi, huquq va majburiyatlari tegishli qonunlarda belgilangan. Tezkor-qidiruv faoliyatining asosiy

maqsadi jinoyatlarni aniqlash, ularga barham berish, shaxsiy va jamoat xavfsizligini himoya qilishdir. Shu sababli, mazkur organlar faoliyatini tartibga solish davlat tomonidan yuqori darajada nazorat qilinadi va qonunchilik asosida mustahkamlanadi.

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, Prezident davlat xavfsizlik xizmati, Mudofaa vazirligi harbiy razvedkasi, Davlat bojxona qo'mitasi va Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti kabi organlarning vakolatlari, huquqiy maqomi hamda ularning tezkor-qidiruv tadbirlarini amalga oshirishda tutgan o'rni yoritiladi. Tezkor-qidiruv faoliyatining huquqiy asoslari, amalga oshirish tartiblari va shu jarayonda fuqarolarning huquqlarini himoya qilish masalalari batafsil ko'rib chiqiladi. Maqola O'zbekistonning milliy xavfsizligini ta'minlashda va jinoyatchilikka qarshi kurashda tezkor-qidiruv organlarining ahamiyatini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, mazkur sohadagi qonunchilikning dolzarbligini ochib beradi.

Tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlar, ularning huquqiy maqomi.

O'zbekiston Respublikasida jinoyatchilikning oldini olish, uni aniqlash va bartaraf etish uchun maxsus davlat organlariga vakolat berilgan. Ushbu organlar o'zlariga yuklatilgan vazifalarni bajarishda qonuniy asosga tayanadi va huquqiy maqomlariga ko'ra tegishli vakolat va majburiyatlarga ega. Tezkor-qidiruv faoliyati, uning asosiy vazifalari va tartibi O'zbekiston Respublikasining tegishli qonunchilik hujjatlarida aniq belgilangan bo'lib, ushbu faoliyatni amalga oshiruvchi organlar ro'yxati ham aniqlangan.

O'zbekistonda tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlar quyidagilardan iborat: Ichki ishlar vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, Prezident davlat xavfsizlik xizmati, Mudofaa vazirligi harbiy razvedkasi, Davlat bojxona qo'mitasi va Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti. Ushbu organlar davlatning ichki va tashqi xavfsizligini ta'minlashda, shuningdek, jinoyatlarning oldini olish va jinoyatchilikka qarshi kurashda muhim rol o'ynaydi. Ularning vakolatlari, jinoyat ishlarini surishtirish va tergov qilish huquqlari qonunchilik asosida belgilab qo'yilgan.

Tezkor-qidiruv faoliyatining huquqiy asosi va tartibi qonun hujjatlarida batafsil ko'rsatilgan. Ushbu faoliyat davomida fuqarolarning huquqlari, shaxsiy ma'lumotlari va mulki himoyasi yuqori darajada nazorat qilinadi. Tezkor-qidiruv organlari faqat jinoyatning oldini olish, uni aniqlash va fosh etish bilan cheklanmasdan, balki surishtiruv va tergov jarayonida maxfiy ma'lumotlarni to'plash, kuzatuv o'tkazish, zarur hollarda audio yoki videoyozuv vositalaridan foydalanish kabi vakolatlarni ham amalga oshiradi. Shuningdek, bu organlar, konstitutsiyaviy huquqlarga rioya qilgan holda, shaxsiy xavfsizlik va jamiyat xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan.

Tezkor-qidiruv organlarining faoliyatida maxfiylik, qonunchilikka rioya qilish va fuqarolar shaxsiy hayoti daxlsizligini saqlash tamoyillari muhim hisoblanadi. Tezkor-qidiruv tadbirlari o'tkazishda surishtiruv va tergov organlari tomonidan yozma topshiriqlar va prokuror ko'rsatmalari talab etiladi. Bu esa ushbu faoliyatda qonuniylik va shaffoflikni ta'minlashga xizmat qiladi. Bundan tashqari, tezkor-qidiruv organlari o'z zimmalariga yuklatilgan vazifalarni bajarishda boshqa davlat organlari bilan hamkorlik qiladi, bu esa davlat xavfsizligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur organlar faoliyatida yuqorida sanab o'tilgan vakolatlar bilan birga, ularning o'z xodimlari va hamkorlik qilayotgan shaxslarning xavfsizligini ta'minlash majburiyati ham

yuklatilgan. Shuningdek, jinoyatga aloqador bo'lgan shaxslarni aniqlash va topishda ularning oilalari xavfsizligini saqlashga alohida e'tibor qaratiladi. Ushbu faoliyat davlat tomonidan muntazam ravishda nazorat qilinib boriladi va qonuniy asosda yangilanadi, bu esa tezkor-qidiruv organlari zimmasidagi vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishga imkon yaratadi.

O'zbekiston Respublikasida jinoyatchilikka qarshi kurash va davlat xavfsizligini ta'minlashda tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarning huquqiy maqomi va vakolatlari alohida o'rin tutadi. Tezkor-qidiruv organlari Ichki ishlar vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, Prezident davlat xavfsizlik xizmati, Mudofaa vazirligi harbiy razvedkasi, Davlat bojxona qo'mitasi va Bosh prokuratura huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamentidan iborat bo'lib, bu organlar qonunchilik tomonidan aniqlangan vazifalarni bajarishga mas'uldir. Ushbu organlar jinoyatlarning oldini olish, ularni aniqlash va fosh etish, shuningdek, davlat, shaxs va jamiyat xavfsizligini ta'minlash bilan shug'ullanadi.

Tezkor-qidiruv faoliyatining huquqiy asosi va vakolatlari

Tezkor-qidiruv organlari faoliyatini tartibga soluvchi asosiy hujjatlar qatoriga O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi va boshqa qonun hujjatlari kiradi. Bu hujjatlar orqali tezkor-qidiruv tadbirlarini amalga oshirish tartibi, fuqarolar huquqlarini himoya qilish, konstitutsiyaviy huquqlarga rioya etish va qonuniylikni ta'minlashga qaratilgan choralar belgilangan. Ushbu organlarning vakolatlari, xususan, maxfiy kuzatuv, axborot to'plash, xavfsizlik tadbirlarini amalga oshirish va jinoyatga aloqador shaxslarni topish kabi vazifalarni o'z ichiga oladi.

Tezkor-qidiruv tadbirlari davomida fuqarolar shaxsiy hayoti va mol-mulki himoyasiga alohida e'tibor qaratiladi. Organlar, masalan, fuqarolarning xizmat joylari yoki uy-joylarini faqat qonuniy ruxsat asosida foydalanishi, maxfiy kuzatuv yoki ma'lumot to'plash jarayonida shaxsiy daxlsizlikka rioya qilishlari kerak. Shuningdek, ushbu tadbirlar davomida surishtiruv va tergov organlari topshiriqlari asosida va prokuror ko'rsatmalari bilan ish olib boriladi, bu esa jarayonning qonuniyligini ta'minlaydi. Bu tartib davlat xavfsizligi va fuqarolar huquqlarini himoya qilishda muhim omil bo'lib, qonunchilikning asosiy tamoyillaridan biridir.

Tezkor-qidiruv faoliyatining vazifalari va majburiyatlari

Tezkor-qidiruv organlari faoliyatida eng muhim vazifalaridan biri bu jinoyatlarning oldini olish va ularni aniqlash hisoblanadi. Bu vazifalar o'z ichiga quyidagilarni oladi: jinoyatlarni sodir etishga tayyorgarlik ko'rilayotgan holatlarni aniqlash, jinoyatni sodir etgan shaxslarni fosh etish, davlat va jamiyat xavfsizligini himoya qilish, jinoyatchilikka aloqador shaxslarni kuzatish va qo'lga olish. Bu jarayonda fuqarolar huquqlari va manfaatlarini himoya qilish, shuningdek, davlat xavfsizligi va qonun ustuvorligini ta'minlash ham muhim o'rin tutadi.

Shuningdek, organlar surishtiruv va tergov ishlari davomida jinoyatchilarni qidirish, ular tomonidan sodir etilgan jinoyatlarni ochish va ushbu shaxslarni jazolash uchun barcha zarur choralarni ko'rishlari lozim. Tezkor-qidiruv organlari fuqarolarning shaxsiy hayotini oshkor etmaslik majburiyatiga ega bo'lib, maxfiylik prinsiplariga qat'iy rioya qiladi. Bundan tashqari, ular jinoyatlarda gumon qilinuvchi shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlarni boshqa organlarga o'z vaqtida yetkazib berish orqali bir-birlariga yordam ko'rsatishadi.

Tezkor-qidiruv faoliyatida maxsus texnika va uskunalardan foydalanish

Tezkor-qidiruv organlari o'z vazifalarini bajarishda maxsus texnika va uskunalardan,

jumladan video- va audioyozuv qurilmalari, kuzatuv texnologiyalari, shuningdek, axborot tizimlaridan keng foydalanish huquqiga ega. Bu uskunalar jinoyat sodir etgan shaxslarni kuzatish, gumon qilinuvchilarni aniqlash, jinoyat sodir etilgan joyni o'rganish va dalillarni to'plashda yordam beradi. Ushbu vositalardan foydalanishda inson hayoti va sog'lig'i, shaxsiy mol-mulk, shuningdek, atrof-muhit xavfsizligini ta'minlash talabi qo'yiladi.

Maxsus texnologiyalar va axborot tizimlaridan foydalanish, shuningdek, tezkor-qidiruv faoliyati uchun zarur bo'lgan malakali mutaxassislarini jalb qilish tezkor organlarning samaradorligini oshiradi. Ushbu texnologiyalarning qo'llanilishi tezkor tadbirlarning samarali va tezkor o'tishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Xodimlar va ularning xavfsizligini ta'minlash

Tezkor-qidiruv organlari xodimlari va ularga ko'maklashuvchi shaxslarning xavfsizligini ta'minlash davlat uchun ustuvor masaladir. Ushbu organlar xodimlarini va ularning oila a'zolarini jinoiy xavf-xatarlardan himoya qilish maqsadida xavfsizlik choralari ko'rish majburiyati mavjud. Shuningdek, tezkor-qidiruv faoliyatida ko'mak ko'rsatishga tayyor bo'lgan shaxslar bilan maxfiylik asosida hamkorlik o'rnatiladi va ularning xavfsizligi qonuniy ravishda kafolatlanadi.

Davlat va jamiyat xavfsizligini ta'minlashda xalqaro hamkorlik

Tezkor-qidiruv organlari jinoyatlarning oldini olish va xalqaro jinoyatchilikka qarshi kurashishda xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yadi. Davlatlararo huquqiy shartnomalar asosida tezkor-qidiruv organlari boshqa davlatlarning huquq-tartibot organlari bilan hamkorlik qiladi. Bu hamkorlik global jinoyatchilikka qarshi kurashda va transmilliy jinoyatlarni aniqlashda yordam beradi. Shu jumladan, terrorizm, narkotik moddalar savdosi, kiberjinoyatlar kabi jinoyatlarga qarshi kurashda xalqaro tajriba va axborot almashinuvining o'rni beqiyosdir.

Xulosa

O'zbekiston Respublikasining tezkor-qidiruv organlari davlat va jamiyat xavfsizligini ta'minlashda, jinoyatlarning oldini olish va ularni fosh etishda muhim o'rin tutadi. Qonunlar asosida belgilangan vakolat va majburiyatlar, shuningdek, davlat tomonidan ta'minlanadigan maxsus texnika va uskunalar bu organlarga o'z vazifalarini samarali bajarishga imkon beradi. Tezkor-qidiruv organlarining faoliyati davlat va jamiyat manfaatlari himoyasiga qaratilgan bo'lib, u fuqarolarning huquq va erkinliklariga rioya qilgan holda amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 01.05.2023

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-Protsessual Kodeksi 01.04.1995

O'zbekiston Respublikasining Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risidagi qonuni 26.12.2013

O'zbekiston Respublikasining 2012 yil 25 dekabrda "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida"gi Qonuniga ilmiy-amaliy sharh Bosh prokuratura Akademiyasi professori, yu.f.d., V.Karimov